

Андрій Гринь

кандидат технічних наук, доцент
Національна академія Служби безпеки України,
м. Київ

<https://orcid.org/0000-0003-3226-1507>

Gryn.andrei@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ПИТАНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню проблем підготовки здобувачів освіти з питань забезпечення антитерористичної безпеки в Україні.

Метою статті є аналіз та систематизація проблем підготовки здобувачів освіти з питань забезпечення антитерористичної безпеки в Україні та перспективні напрямки їх вирішення.

Розглядається сучасний стан підготовки здобувачів освіти з питань антитерористичної безпеки в Україні на науковому, нормативному, навчальному та емпіричному рівнях, які окреслюють множину проблемних питань. Серед них найважливішими є відсутність уніфікованих програм навчальних дисциплін з питань антитерористичної безпеки, єдиного підходу та підготовлених фахівців для викладання дисциплін антитерористичної спрямованості, недостатнє наукове розроблення предметної області антитерористичної безпеки, відсутність механізму сертифікації та підвищення кваліфікації викладачів, а також особливості інформальної та інклюзивної освіти, особливості викладання дисциплін і курсів антитерористичної спрямованості у закладах освіти з використанням мов корінного населення.

Для вирішення визначених проблем автором пропонується:

запровадити окремий курс для школярів старших класів в межах однієї або декількох наскрізних ліній, навчальну дисципліну для здобувачів вищої освіти, що забезпечить формування антитерористичної компетентності;

розробити єдиний нормативний документ рівня Державного стандарту «Антитерористична безпека. Терміни та визначення» із залученням наукової спільноти, представників всіх суб'єктів боротьби з тероризмом та громадянського суспільства.

з метою забезпечення викладання навчальних дисциплін і курсів на належному науково-методичному рівні започаткувати сертифікацію та підвищення кваліфікації викладачів.

з метою задоволення освітніх потреб у повному обсязі необхідно приділити організації освітнього процесу в контексті інформальної та інклюзивної освіти і враховувати особливості викладання дисциплін і курсів антитерористичної спрямованості у закладах освіти з використанням мов корінного населення.

Ключові слова: тероризм; протидія тероризму; суб'єкти боротьби з тероризмом; антитерористична компетентність; інформальна та інклюзивна освіта; антитерористична культура; безпека життєдіяльності.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Тероризм у сучасних умовах являє собою глобальне політичне, соціальне та економічне явище. Науковці у галузі права,

кримінології, політології, філософії, соціології та інших наук так чи інакше стверджують, що тероризм – це комплекс протиправних дій, що спрямовані проти державної, суспільної та особистої безпеки, що мають за мету завдання шкоди (збитків) відповідно державі, суспільству та окремим громадянам.

Розвитку сучасного суспільства у контексті протидії тероризму притаманні декілька негативних тенденцій. Головними серед них є поширення правового нігілізму в усіх прошарках населення та соціальних груп, домінування допустимості використання сили для досягнення політичної, соціальної та економічної мети, постійна присутність ідеології насильства та прикладів жорстокості, падіння духовності та моральності.

Не вирішеними залишаються проблеми неналежного відношення до питань антитерористичної безпеки, особливо в органах державної влади та місцевого самоврядування, відсутність антитерористичної культури, формальне відношення до заходів інформаційно-пропагандистського характеру в контексті протидії тероризму, байдужість до питань власної безпеки переважної більшості громадян.

У результаті цього виникли певні суперечності, зокрема: між запропонованими декларативною, репресивною (соціально-правовою) і регулятивною (соціально-інформаційною) концепціями боротьби з тероризмом та науково-методичним супроводженням і механізмами їх реалізації у сучасних умовах; між нагальною потребою формування антитерористичної культури в нових економічних та соціокультурних умовах та труднощами у задоволенні цих потреб у окремих громадян і суспільства в цілому через недостатнього наукового обґрунтування згаданої наукової проблеми відсутність відповідних фахівців; між сучасними вимогами суспільства до життєво важливих якостей громадян протидіяти викликам і загрозам терористичного характеру, від яких залежить безпека особи, суспільства, держави та недостатньою відповідальністю і готовністю до належних дій в умовах ризику терористичного акту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць та публікацій останніх років вкотре підкреслює необхідність актуалізації підготовки населення з питань антитерористичної безпеки.

На думку автора, проблему підготовки здобувачів освіти з питань антитерористичної безпеки, необхідно аналізувати на наступних рівнях:

науковому - в якості парадигми та її розвитку у різних концепціях;

нормативному - як конституційний принцип, закріплений в основних законах переважної більшості країн;

навчальному - як спеціальну дисципліну, яка підлягає вивченню у системі дошкільної, середньої, вищої та післядипломної освіти;

емпіричному - як реальну практику діяльності державних інститутів та громадських організацій по вирішенню соціальних проблем суспільства.

Науковий рівень. Проблеми підготовки населення з питань антитерористичної безпеки присвячені роботи таких науковців як В. Крутов, С. Кудінов, О. Івахненко, Б. Леонов, В. Остроухов, В. Ліпкан, І. Рижов та інші.

Нормативний рівень. Певною мірою можна вважати такими, що є дотичними до вказаної проблематики накази Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 року №406 та №408 «Про затвердження типової освітньої програми закладів середньої освіти III ступеня» [1, 2].

Навчальний та емпіричний рівень. В оприлюднених матеріалах та інших наукових працях, з якими ознайомився автор, відсутні науково обґрунтовані пропозиції та механізм їх реалізації щодо підготовки здобувачів освіти з питань забезпечення антитерористичної безпеки в Україні.

У 2018 – 2019 роках було здійснено опитування працівників навчальних закладів та здобувачів освіти на предмет підготовленості з питань антитерористичної безпеки. Було запропоновано відповісти на запитання стосовно власної захищеності від проявів тероризму, наявності побоювання, що хтось особисто, або із близьких може стати жертвою терористичного акту, необхідності навчання цивільного населення з питань антитерористичної безпеки та необхідності формування у суспільстві антитерористичної культури.

Також було запропоновано оцінити ступінь антитерористичної захищеності Вашого навчального закладу, ступінь антитерористичної підготовки колективу їхнього навчального закладу та ступінь антитерористичної обізнаності здобувачів освіти їхнього навчального закладу.

Результати опитування допомогли кристалізувати основні проблеми та напрямки їх подолання.

У наведених публікаціях та інших наукових працях, з якими ознайомився автор, містяться розрізнені, невеликі за обсягом матеріали інструктивного характеру, які не враховують особливості підготовки здобувачів освіти з питань забезпечення антитерористичної безпеки в Україні.

Метою статті є аналіз та систематизація проблем підготовки здобувачів освіти з питань забезпечення антитерористичної безпеки в Україні та перспективні напрямки їх вирішення.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У тематичному звіті спеціальної моніторингової місії Організації по безпеці та співробітництву у Європі в Україні (СММ ОБСЄ) «Жертви серед цивільного населення на Сході України 2016 рік» зазначено, що за підтвердженими даними зафіксовано 442 випадки жертв серед цивільного населення: 88 загиблих та 354 поранених.

Необхідно брати до уваги, що в період з 01 січня по 31 грудня 2016 року зафіксовано 1950 випадків обмеження свободи пересування спостерігачів СММ ОБСЄ, що пов'язані із відвідуванням території інцидентів, лікарень, моргів, тощо. Так звані лідери ЛДНР відмовилися надавати інформацію щодо 12% жертв, про які була повідомлена СММ.

Крім того, за інформацією голови моніторингової місії ООН з прав людини в Україні Фіони Фрейзер за час конфлікту на Донбасі загинуло 9940 осіб і ще 23455 були поранені. Це дає підстави вважати, що дійсна кількість загиблих та поранених цивільних осіб перевищує офіційні підтверджені дані в кілька разів. [3].

На думку автора, такому становищу сприяли декілька причин:

1. Відсутність уніфікованих програм навчальних дисциплін з питань антитерористичної безпеки.

Про необхідність запровадження навчальних програм та спеціальних курсів по антитерору для шкіл та інших навчальних закладів наголошував В. Крутов у своєму інтерв'ю «Сьогодні тероризм – це серйозний та потужний бізнес» журналу «Главред» ще у 2004 році, коли термін терор на теренах України мав виключно теоретичне значення [4].

Виокремлення в навчальних програмах таких наскрізних ліній ключових компетентностей як «Екологічна безпека й сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека» спрямоване на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння у реальних життєвих ситуаціях. Наскрізні лінії є засобом інтеграції ключових і загально предметних компетентностей, окремих предметів та предметних циклів. Наскрізні лінії є соціально значимими надпредметними темами, які допомагають формуванню в учнів уявлень про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання у різних ситуаціях.

Існує думка, що питання, пов'язані із антитерористичною безпекою, доцільно розглядати на заняттях з курсу «Захист Вітчизни », що проводяться наприкінці навчального року в рамках навчальної практики учнів, у тому числі з використанням навчально-методичної бази військових частин, відповідних кафедр закладів вищої освіти, військових комісаріатів, оборонно-спортивних, військово-патріотичних оздоровчих таборів тощо.

Як відомо, кожен з профілів навчання у закладах середньої освіти передбачає вивчення предметів на одному із трьох рівнів. Кількість годин на тиждень, що відводиться на вивчення предмету «Захист Вітчизни» у 11 класі становить 1,5 години для рівня стандарту та академічного рівня та 2 години для профільного рівня.

Для фізико-математичного профілю природничо-математичного напрямку кількість годин дорівнює 1, для математичного, фізичного та інших профілів – 1,5.

Беручи до уваги затверджену програму очевидно, що вказаний бюджет часу не дає змогу доповнити тематику уроками, що мають антитерористичну спрямованість, без завдання шкоди основному змісту курсу «Захист Вітчизни».

Пропозиції. Множина викликів і загроз терористичного характеру надзвичайно актуалізує необхідність запровадження окремого курсу для школярів старших класів, що забезпечують формування антитерористичної компетентності в межах однієї або декількох наскрізних ліній.

Подібний стан справ спостерігається і у закладах вищої освіти. Існуючі програми навчальних дисциплін «Безпека життєдіяльності» спрямовані на формування здатності протистояти низці зовнішніх і внутрішніх факторів. До зовнішніх факторів належать [5]:

соціальні умови життя людини, що зумовлюють ступінь її забезпеченості в охороні здоров'я, культурі, захищеності дитинства, старості, працевдатності та ін.;

екологічні умови, що визначають рівень захищеності людини від впливу несприятливих екологічних факторів на здоров'я та перспективи подальшого життя;

правові умови, що визначають рівень захищеності прав, свобод і обов'язків людини і держави;

матеріально-економічні умови, що обумовлюють ступінь захищеності людини від злиднів, задоволення пормальних потреб у їжі, одязі, житлі та ін.;

рівень освіченості, готовність людини до безпечного способу життя та діяльності.

До внутрішніх факторів можуть бути віднесені власні особисті якості людини – генетичні, в тому числі психологічні та соціально обумовлені, що сприяють або підвищенню цього рівня безпеки, або його зниженню.

З огляду на викладене, автор вважає за необхідне запровадження навчальної дисципліни для здобувачів вищої освіти, що забезпечує формування антитерористичної компетентності.

Освіта дорослих. Не буде перебільшенням висновок, що даний сегмент в Україні знаходиться у занедбаному стані. Єдиною спробою стало запровадження культури безпеки на об'єктах ядерної енергетики. Термін «культура безпеки» запроваджено у нормативних документах Державного комітету ядерного регулювання України [6, 7, 8]. Аналіз згаданих документів дає підстави стверджувати, що мова йде про запровадження системи контролю якості на відповідність певним стандартам виключно в умовах окремих підприємств ядерної енергетики і не носить загальнодержавного характеру.

Існує нагальна потреба запровадження освітньої діяльності з питань забезпечення саме антитерористичної безпеки всього населення держави.

На окрему увагу на думку автора заслуговує така категорія людей як співробітники суб'єктів боротьби з тероризмом.

Досвід проведення антитерористичної операції та операції об'єднаних сил показує, що соціальна і громадянська компетентності, уміння ухвалювати аргументовані рішення в життєвих ситуаціях; нести відповідальність за спільну справу співробітників не повною мірою дає можливість забезпечити саме антитерористичну безпеку.

Необхідно запровадити підготовку співробітників суб'єктів боротьби з тероризмом з питань забезпечення антитерористичної безпеки з акцентом на організації взаємодії.

2. Відсутність єдиного підходу та підготовлених фахівців для викладання дисциплін антитерористичної спрямованості.

Не викликає сумніву, що формування антитерористичної культури, навчання основам та методам забезпечення антитерористичної безпеки повинно стати предметом постійних навчальних курсів, а не поодиноких конференцій, круглих столів за участі представників різних категорій. Формалізм у даному питанні є неприпустимим. Низка закладів вищої освіти Ізраїлю, США та Європи включили до навчальних планів питання антитерористичної безпеки. У цих країнах заняття проводять колишні співробітники спеціальних служб та правоохоронних органів, представники контртерористичних підрозділів.

Теза стосовно того, хто повинен викладати навчальні дисципліни є досить дискусійною. Існує значна кількість високопрофесійних фахівців у сфері боротьби з тероризмом, але далеко не всі з них мають педагогічну освіту. З іншого боку категорія вчителів та викладачів, що фахово викладають «Захист Вітчизни» або «Безпеку життєдіяльності» не володіють предметом антитерористичної безпеки. При перекосі в одну або іншу сторону здобувачі освіти матимуть поверхневе, помилкове або деформоване поняття про антитерористичну культуру, безпеку та протидію тероризму.

Ще однією проблемою є недостатнє наукове розроблення предметної області антитерористичної безпеки. Як наслідок, ми маємо значну кількість термінологічних, змістових, тематичних та інших предметних помилок. Цьому сприяє відсутність процедури сертифікації та підвищення кваліфікації викладачів у галузі антитерористичної безпеки.

Пропозиції. Розробити єдиний нормативний документ рівня Державного стандарту «Антитерористична безпека. Терміни та визначення» із залученням наукової спільноти, представників всіх суб'єктів боротьби з тероризмом та громадянського суспільства.

Запровадити в систему підготовки здобувачів освіти навчальні курси та дисципліни для окремих категорій громадян: діти шкільного віку, здобувачі вищої освіти, громадяни, що працюють, вчителі та викладачі, які безпосередньо викладають дисципліни антитерористичної спрямованості.

З метою забезпечення викладання навчальних дисциплін і курсів на належному науково-методичному рівні започаткувати сертифікацію та підвищення кваліфікації викладачів.

Окрему увагу на думку автора з метою задоволення освітніх потреб у повному обсязі необхідно приділити організації освітнього процесу в контексті інформальної та інклюзивної освіти і враховувати особливості викладання дисциплін і курсів антитерористичної спрямованості у закладах освіти з використанням мов корінного населення.

Певним напрацюванням у вирішенні проблеми підготовки здобувачів освіти з питань забезпечення антитерористичної безпеки в Україні можна вважати запропонований в рамках Міжнародної науково-практичної конференції «Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України» Проект концепції підготовки населення з питань антитерористичної безпеки та запобігання терористичним загрозам [9, с. 77-79].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розгляд сучасного стану підготовки здобувачів освіти з питань антитерористичної безпеки в Україні на науковому, нормативному, навчальному та емпіричному рівнях окреслив множину проблемних питань. Серед них найважливішими є відсутність уніфікованих програм навчальних дисциплін з питань антитерористичної безпеки, єдиного підходу та підготовлених фахівців для викладання дисциплін антитерористичної спрямованості, недостатнє наукове розроблення предметної області антитерористичної безпеки, відсутність механізму сертифікації та підвищення кваліфікації викладачів, а також особливості інформальної та інклюзивної освіти, особливості викладання дисциплін і курсів антитерористичної спрямованості у закладах освіти з використанням мов корінного населення.

Для вирішення визначених проблем пропонується запровадити окремий курс для школярів старших класів в межах однієї або декількох наскрізних ліній, навчальну дисципліну для здобувачів вищої освіти, що забезпечить формування антитерористичної компетентності.

Розробити єдиний нормативний документ рівня Державного стандарту «Антитерористична безпека. Терміни та визначення» із залученням наукової спільноти, представників всіх суб'єктів боротьби з тероризмом та громадянського суспільства.

З метою забезпечення викладання навчальних дисциплін і курсів на належному науково-методичному рівні започаткувати сертифікацію та підвищення кваліфікації викладачів.

З метою задоволення освітніх потреб у повному обсязі необхідно приділити організації освітнього процесу в контексті інформальної та інклюзивної освіти і враховувати особливості викладання дисциплін і курсів антитерористичної спрямованості у закладах освіти з використанням мов корінного населення.

Список використаних джерел

1. Про затвердження типової освітньої програми закладів середньої освіти III ступеня, затверджених наказом від 20.04.2018 року №406. Введена для 11 класів закладів середньої освіти з 2019/2019 навчального року.
2. Про затвердження типової освітньої програми закладів середньої освіти III ступеня, затверджених наказом від 20.04.2018 року №408. Введена для 11 класів закладів середньої освіти з 2019/2019 навчального року.
3. Тематичний звіт спеціальної моніторингової місії Організації по безпеці та співробітництву у Європі в Україні (СММ ОБСЄ) «Жертви серед цивільного населення на Сході України 2016 рік». Режим доступу www.osce.org/ukraine-smm.
4. Крутов В.В. Від патріотичного виховання боротьби з тероризмом до недержавної системи національної безпеки. – К.: Видавництво «Преса України», 2009. – 592 с.
5. Запорожець О.І. Безпека життєдіяльності/ О. Запорожець: [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1584072050807/-bzhhd/bezpeka_zhittyediyalnosti_zaporozhets_oi
6. Наказ Державного комітету ядерного регулювання України 29.12.2004 N 198, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 17 січня 2005 р. за N 49/10329 «Основні положення забезпечення безпеки проміжних сховищ відпрацьованого ядерного палива сухого типу». Режим доступу: www.rada.gov.ua/
7. Наказ Державного комітету ядерного регулювання України 19.11.2007 N 162, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 25 січня 2008 р. за N 56/14747 «Про затвердження загальних положень безпеки атомних станцій». Режим доступу: www.rada.gov.ua/
8. Наказ Державного комітету ядерного регулювання України 06.09.2010 N 112, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10 листопада 2010 р. за N 1082/18377 «Про затвердження Загальних положень безпеки об'єкта по виробництву ядерного палива». Режим доступу: www.rada.gov.ua/
9. Гринь А.К., Гамаліна К.А. Проект концепції підготовки населення з питань антитерористичної безпеки та запобігання терористичним загрозам. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України». Київ, 2016.

References

1. On approval of the standard educational program of secondary education institutions of the third degree, approved by the order of 20.04.2018 №406. Introduced for 11 classes of secondary education institutions from 2019/2019 academic year.
2. On approval of the standard educational program of secondary education institutions of the third degree, approved by the order of 20.04.2018 №408. Introduced for 11 classes of secondary education institutions from 2019/2019 academic year.
3. Thematic Report of the Special Monitoring Mission of the Organization for Security and Co-operation in Europe in Ukraine (OSCE SMM) "Civilian Victims in Eastern Ukraine 2016". Access Mode www.osce.org/ukraine-smm.
4. Krutov VV From the patriotic education of the fight against terrorism to the non-state system of national security. - K. : Press Press of Ukraine, 2009. - 592 p.
5. Zaporozhets OI Life Safety / OI Zaporozhets: [Electronic resource]. Access mode: http://pidruchniki.ws/1584072050807/-bzhd/bezpeka_zhittyediyalnosti_zaporozhets_oi
6. Order of the State Nuclear Regulatory Committee of Ukraine 29.12.2004 No. 198, registered at the Ministry of Justice of Ukraine on January 17, 2005 under No. 49/10329 "Main provisions for ensuring the safety of dry spent fuel nuclear storage facilities". Access mode: www.rada.gov.ua/
7. Order of the State Committee for Nuclear Regulation of Ukraine 19.11.2007 No. 162, registered with the Ministry of Justice of Ukraine on January 25, 2008 under No. 56/14747 "On Approval of General Provisions for the Safety of Nuclear Power Plants". Access mode: www.rada.gov.ua/
8. Order of the State Committee for Nuclear Regulation of Ukraine 06.09.2010 No. 112, registered with the Ministry of Justice of Ukraine on November 10, 2010 under No. 1082/18377 "On approval of the General provisions of the safety of the facility for the production of nuclear fuel". Access mode: www.rada.gov.ua/
9. Hryn A.K, Hamalina K.A Draft Concept for the Training of the People on Anti-Terrorism and Prevention of Terrorist Threats Proceedings of the International Scientific and Practical Conference "Countering Terrorist Activity: International Experience and Its Relevance to Ukraine". Kyiv, 2016, pp. 77-79.

Andrii Hryn. Problems of training for education for anti-terrorist security in Ukraine.

The article is devoted to the research of the problems of training of the recipients of education on the issues of anti-terrorist security in Ukraine.

The purpose of the article is to analyze and systematize the problems of training of the recipients of education on ensuring anti-terrorist security in Ukraine and prospective directions of their solution.

The current state of training of anti-terrorism education recipients in Ukraine at the scientific, regulatory, educational and empirical levels, which outlines many problematic issues, is considered. Among them, the most important are the lack of unified programs of anti-terrorism security disciplines, a unified approach and trained specialists for the teaching of anti-terrorism disciplines, insufficient scientific development of the subject area of anti-terrorist security, lack of a mechanism of certification and specialization of teaching, teaching anti-terrorism courses and courses in use education institutions Indigenous languages.

To solve certain problems the author proposes:

introduce a separate course for high school students within one or more end-to-end lines, a course for higher education applicants to ensure the formation of anti-terrorist competence;

to develop a single normative document of the level of the State standard "Anti-terrorist security. Terms and Definitions" involving the scientific community, representatives of all actors in the fight against terrorism and civil society;

in order to ensure the teaching of disciplines and courses at the appropriate scientific and methodological level, initiate certification and advanced training of teachers;

in order to fully meet the educational needs, it is necessary to devote the organization of the educational process in the context of informal and inclusive education and to take into account the peculiarities of teaching disciplines and courses of anti-terrorist orientation in educational institutions using the languages of indigenous people.

Key words: terrorism; counter-terrorism; subjects of counter-terrorism; anti-terrorist competence; informal and inclusive education; anti-terrorist culture; Life Safety.